

Orjinal Makale

Madde kullanım bozukluğu olan kişilerde erken dönem uyumsuz şemalar ile öfke düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi

● Bilge Dilek Soyaslan, ● Celale Tangül Özcan

Sağlık Bilimleri Üniversitesi, Gülhane Eğitim ve Araştırma Hastanesi, Psikiyatri Hemşireliği Bilim Dalı, Ankara

Özet

Amaç: Bu çalışma, madde kullanımı olan ve madde kullanımı olmayan kişilerde erken dönem uyumsuz şemalar ile öfke düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi amacıyla bir vaka-kontrol çalışması olarak yürütülmüştür.

Gereç ve Yöntem: Bu araştırmanın örnekleminin vaka grubunu bir askeri hastanede Ruh Sağlığı ve Hastalıkları AD. Polikliniklerine başvuran 73 hasta, kontrol grubunu ise, aynı hastane içerisinde bulunan bir askeri birlikte vatani görevini yerine getirmekte olan 75 er ve erbaş oluşturmuştur. Vaka grubuna Sosyodemografik Veri Toplama Formu-1; kontrol grubuna Sosyodemografik Veri Toplama Formu-2 uygulanmıştır. Aynı zamanda her iki gruba da Young Şema Ölçeği Kısa Form-3 (YŞÖ-KF3), Sürekli Öfke ve Öfke İfade Tarzları Ölçeği (SÖÖTÖ) uygulanmıştır. Verilerin değerlendirilmesinde Ki-kare analizi, Mann Whitney U testi ve korelasyon analizinden yararlanılmıştır.

Bulgular: Vaka ve kontrol grubu sosyodemografik özellikler açısından karşılaştırıldığında iki grup arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmazken ($p>0.05$). Aile içi ilişkiler ve aile ekonomik düzeyi açısından gruplar arası fark bulunmuştur ($p<0.05$). Grupların şema alanları incelendiğinde; Kopukluk, Zedelenmiş Otonomi, Yüksek Standartlar, Zedelenmiş Sınırlar şema alanları ve alt boyutlarına ait puanları, vaka grubundaki kişilerin puanlarının anlamlı düzeyde daha yüksek olduğu bulunmuştur ($p<0.05$). Öfke tarzları incelendiğinde ise; Sürekli Öfke, Öfke İçte ve Öfke Dışa puanları, vaka grubundaki kişilerden anlamlı düzeyde daha yüksek olduğu bulunmuştur ($p<0.05$). Yapılan korelasyon analizinde kontrol grubu ile vaka grubu arasında Duygusal Yoksunluk, Kendini Feda şema alt boyutu ile Öfke İçte puanı arasında pozitif yönlü orta düzeyde ilişki olduğu saptanmıştır. Vaka grubunda Onay Arayıcılık, Yüksek Standartlar, Cezalandırıcılık, Diğerleri Yönelimlilik alt boyutu ile Sürekli Öfke, Öfke İçte ve Öfke Dışa puanları ile pozitif yönlü orta düzeyde ve Öfke Kontrol puanı ile negatif yönde zayıf ilişki olduğu saptanmıştır.

Sonuç: Araştırma verileri değerlendirildiğinde madde kullanım bozukluğu olan vaka grubunun erken dönem uyumsuz şemaların fazlalığı ve öfke seviyelerinde kontrol grubuna göre anlamlı düzeyde farklılık bulunmuştur.

Anahtar Sözcükler: Bağımlılık; erken dönem uyumsuz şemalar; madde kullanımı; öfke.

Kişinin fizyolojisini, çevresiyle olan ilişkilerini, işlevselliğini bozabilen önemli bir sağlık sorunu olan madde bağımlılığı, yasadışı madde ve bağımlılık yapan reçeteli ilaçların kötüye kullanımı olarak tanımlanmaktadır. Cinsiyet ayrımı gözetmeksizin tüm dünyada, her çeşit sosyal sınıfta görülmektedir.^[1-4] Madde kullanımına başlanması ve madde kullanmaya devam etmeyle ilgili yapılan araştırmalar göstermiştir ki maddeye başlanmasında merak, uyum sorunları, bir gruba ait olma, de-

ğişik ve farklı görünme, eğlenmek, çocukluk çağında yaşanan zedeleyici olaylar, aile içinde madde kullanımının olması, aile içi etkisiz iletişim gibi faktörlerin etkili olduğu belirtilmektedir.^[5-10] Bunun yanı sıra bireylerin olumsuz inanç ve duygularından kaçınmak için madde kullandığı uyum bozucu erken dönem şemalarının bunun üzerine etkisi olduğu belirtilmiştir. Erken dönem şemalar kişinin anılarını, duygularını, vücut duyularını ve bilişlerini içermekte olan çocukluk ve ergenlik

İletişim: Bilge Dilek Soyaslan, Sağlık Bilimleri Üniversitesi Gülhane Eğitim ve Araştırma Hastanesi, Etlik, Ankara, Turkey

Tel: +90 312 304 20 00 **E-posta:** bilgedilekkokce@gmail.com **ORCID:** 0000-0001-7173-1845

Geliş Tarihi: 30.05.2017 **Kabul Tarihi:** 30.04.2019 **Online Yayınlanma Tarihi:** 28.06.2019

©Copyright 2019 Psikiyatri Hemşireliği Dergisi - Çevrimiçi: www.phdergi.org

Konu hakkında bilinenler nedir?

- Erken dönem uyumsuz şemalar çoğunlukla farkındalık alanımızın dışında, bilişin derinliklerinde olan, bireyin depresyon, kaygı bozukluğu, madde kötüye kullanımı, gibi sorunlara yatkın hale gelmesine zemin hazırlar.

Bu yazının bilinenlere katkısı nedir?

- Madde kullanımı olan kişilerin öfke düzeyleri ve erken dönem uyumsuz sema alanları kontrol grubuna göre fazla olduğu bulunmuştur.

Uygulamaya katkısı nedir?

- Madde kullanımı olan kişilerin erken dönem uyumsuz şemaları belirlenerek sema terapisi çerçevesinde terapistlere danışılabilceği, öfke ve yönetimi eğitimlerinin verilebileceği önerilmektedir.

yıllarında oluşan ve kişinin çevresi ve kendisi ile ilişkisini sağlayan, kişinin işlevselliğini bozabilen, yaşam boyu devam eden tekrarlayıcı inançlardır. Young^[11] (1990) madde kullanımının, bireylerin uyum bozucu şemaları tarafından tetiklenen olumsuz duygularını engellemeye çalışmak için kullandıkları stratejilerinden biri olduğunu belirtmiştir. Çocuklukta kötü muamele ve çocuğa yapılan davranışsal sorunlar, kişinin ruh sağlığı açısından (örn alkol ve madde kullanımı) yaşam boyu sürebilecek sonuçlara neden olabilen önemli bir etmendir.^[12] Ayrıca Young^[13] (2003) alkol ve madde kullanım bozuklukları gibi birçok ruhsal bozukluğun değişime dirençli ve tekrarlayıcı olmasını erken dönem uyumsuz şemalar ile açıklamaktadır.

Şemalar aktif olduğunda bireylerin farkında olmadan erken dönemde yaşadığı örseleyici durum ve olayları o anki durumuyla aynı ya da benzer şekilde algılamaları sonucu suçluluk, öfke, üzüntü, kaygı, utanç gibi duygular ortaya çıkabilmektedir.^[13,14] Cautin, Overholser ve Goetz^[15] (2001) tarafından yapılan bir araştırmada öfkenin içe ya da dışa yöneltilmesi ve öfke biçimi ile ilişkili psikolojik sorunlar incelenmiş olup dışa yönelik öfke düzeyleri yüksek olan bireylerin, düşük olan bireylere göre bağımlılıkla ilişkili sorunlarının daha fazla olduğu bulunmuştur. Ek olarak, Defenbacher ve ark.^[16] (1996) yüksek düzeyde öfkenin, uyumsuz davranışlar, madde kullanımı ve ilişkili problemler için bir risk oluşturduğunu ortaya koymuşlardır. Bazı erken dönem uyum bozucu şemaların, alkol ve madde kullanım bozukluğu olan bireylerde genel popülasyondan daha yüksek oranda görüldüğü ve bu şemalara odaklı verilebilecek danışmanlığın tedavide olumlu olabileceği bildirilmektedir.^[17] Yapılan literatür taramasında madde kullanımı olan kişilerde erken dönem uyumsuz şemalar ve öfke arasındaki ilişkiyi inceleyen bir araştırmaya rastlanmamıştır. Bu nedenle bu araştırmada madde kullanımının erken dönem uyumsuz şemalar ve öfke ile olan ilişkisine cevap aranmıştır.

Gereç ve Yöntem**Örneklem**

Bu çalışma bir vaka-kontrol çalışması olarak planlanmış ve uygulanmıştır. Ağustos 2015–Mart 2016 tarihleri arasında Gülhane Askeri Tıp Akademisi Ruh Sağlığı ve Hastalıkları AD polikliniklerine başvuran, araştırma ölçütlerine uyan, 75 gönüllü hasta araştırmanın vaka grubunu, aynı hastane içerisinde bulunan bir askeri birlikte vatani görevini yerine getirmekte olan

75 er ve erbaş araştırmanın kontrol grubunu oluşturmuştur. Verilerin SPSS paket programına girilmesi esnasında vaka grubundan 2 kişinin anket sorularının çoğunluğuna cevap vermedikleri görülmüş olup araştırmaya dâhil edilmemiştir.

Araştırmada Kullanılan Veri Toplama Araçları

Bu çalışmada sosyo-demografik veri toplama formu; “Young Şema Ölçeği- Kısa Form 3 (YŞÖ-KF3)”; “Sürekli Öfke-Öfke Tarz Ölçeği” kullanılmıştır.

Young Şema Ölçeği-Kısa Form-3 (YŞÖ-KF3): Araştırmada erken dönem uyumsuz şemaların belirlenmesi amacıyla Young Şema Ölçeği'nin 90 maddelik kısa formunun 3. versiyonu (YŞÖ-KF3) kullanılmıştır. YŞÖ-KF3, ilk olarak 205 maddelik olarak oluşturulmuştur. Bu form kısaltılarak 75 maddeye düşürülmüş olup sonra “Onay Arayıcılık”, “Cezalandırıcılık” ve “Karamsarlık” şemaları da eklenerek ölçek 90 maddeden oluşturulmuştur. Ülkemizde Soygüt, Karaosmanoğlu ve Çakır^[18] (2009) tarafından ölçeğin 90 maddeden oluşan kısa formunun geçerlik ve güvenilirlik çalışması sonucunda, ölçeğin Türkçe formu için 14 faktörlü bir yapının uygun olduğu tespit edilmiştir. Bu faktörler üzerinden yapılan üst-düzyer faktör analizinde ise 5 sema alanı (Zedelenmiş Otonomi, Kopukluk, Yüksek Standartlar, Diğerleri Yönelimlilik ve Zedelenmiş Sınırlar) belirlenmiştir. Şema alanlarındaki madde sayısının dağılımı değişmekle beraber toplam madde sayısı 90 olarak belirlenmiştir. Elde edilen sema boyutları; Duygusal Yoksunluk (1, 19, 37, 55, 73), Başarısızlık (6, 24, 33, 42, 60, 78), Karamsarlık (8, 17, 26, 35, 80), Sosyal İzolasyon/Güvensizlik (3, 4, 40, 57, 58, 75, 76), Duyguları Bastırma (12, 30, 48, 66, 84), Onay Arayıcılık (16, 34, 52, 56, 70, 88), İç İç Geçme/Bağımlılık (7, 9, 10, 25, 63, 64, 79, 81, 82), Ayrıcalıklılık/Yetersiz Özdenetim (15, 22, 32, 50, 51, 68, 69), Kendini Feda (11, 29, 47, 65, 83), Terk Edilme (2, 20, 28, 38, 74), Cezalandırıcılık (18, 49, 53, 54, 72, 89), Kusurluluk (23, 41, 43, 59, 77, 90), Hastalık ve Tehditler Karşısında Dayanıksızlık (21, 39, 44, 62, 71), Yüksek Standartlar (13, 14, 31) boyutlarıdır. Katılımcılar, her bir maddeyi 6'lı Likert tipi ölçek üzerinde (1 = Benim için tamamıyla yanlış, 2 = Benim için büyük ölçüde yanlış, 3 = Bana uyan tarafı uymayan tarafından biraz fazla, 4 = Benim için orta derecede doğru, 5 = Benim için çoğunlukla doğru, 6 = Beni mükemmel şekilde tanımlıyor) değerlendirmektedir. Ölçeğin puanlamasında kullanılacak bir kesme puanı belirlenmemiştir. Yüksek puanlar, erken dönem uyumsuz şemanın varlığını ve şiddetini göstermektedir.

Ölçeğin Türkçe sürümünün test-tekrar test güvenilirliğinin, sema boyutları açısından $r=0.66-0.82$; sema alanları açısından ise, $r=0.66-0.83$ arasında değiştiği belirlenmiş olup, ölçeğin iç tutarlılık katsayısının sema boyutları için $\alpha=0.63-0.80$; sema alanları için $\alpha=0.53-0.81$ arasında olduğu bulunmuştur.^[18]

Sürekli Öfke ve Öfke İfade Tarzları Ölçeği (SÖÖTÖ): Öfke duygusunu ve ifadesini ölçebilen sürekli öfke ve öfke ifade tarzı ölçeği 1983 yılında Spielberger tarafından geliştirilmiştir. Ölçeğin iç tutarlılığını denemek için madde-toplam puan (madde-bırakma) korelasyonları ve alfa katsayıları hesaplanmıştır. Madde-bırakma değerleri 0.14 ile 0.56 arasında (med-

yan 0.33) bulunmuştur. Ölçeğin Türkçe geçerlilik ve güvenilirliği Özer tarafından yapılmıştır.^[19] Ölçeğin iç tutarlılık kat sayıları; Sürekli öfke boyutu için $\alpha=0.79$; Kontrol altına alınmış öfke boyutu için $\alpha=0.84$; Dışa vurulmuş öfke boyutu için $\alpha=0.78$ ve Öfke içte boyutu için ise $\alpha=0.62$ olarak bulunmuştur. 34 maddelik 4'lü Likert tipi bir ölçektir. Seçenekler "1: Hiç tanımlamıyor", "2: Biraz tanımlıyor", "3: Oldukça tanımlıyor", "4:

Tümüyle tanımlıyor" şeklinde. İçe yönelik öfke alt ölçeğinden alınan yüksek puanlar ise öfkenin bastırılmış olduğunu; dışa yönelik öfke alt ölçeğinden alınan yüksek puanlar öfkenin kolayca ifade edildiğini; öfke kontrol alt ölçeğinden alınan yüksek puanlar öfkenin kontrol edilebildiğini ve sürekli öfke alt ölçeğinden alınan yüksek puanlar öfke düzeyinin yüksek olduğunu gösterir.^[19]

Tablo 1. Araştırmaya katılan kişilerin demografik özelliklere göre dağılımı

Demografik özellikler	Vaka (n=73)		Kontrol (n=75)		İstatistiksel analiz*	
	n	%	n	%	X ²	p
Medeni durum						
Bekâr	61	83.6	60	80.0	0.315	0.575
Evli	12	16.4	15	20.0		
Yaş						
25 yaş altı	38	52.1	45	60.0	0.948	0.330
25 yaş ve üzeri	35	47.9	30	40.0		
Öğrenim düzeyi						
Ortaöğrenim	38	52.1	35	46.7	0.430	0.512
Üniversite	35	47.9	40	53.3		
En uzun yaşanılan yer						
Köy/kasaba	13	17.8	12	16.0	0.086	0.958
İlçe	20	27.4	21	28.0		
İl	40	54.8	42	56.0		
Düzenli çalışma durumu						
Düzenli iş sahibi	39	53.4	47	62.7	1.298	0.255
Çalışmıyor/düzensiz						
Çalışıyor	34	46.6	28	37.3		
Anne-baba yaşam durumu						
Anne veya baba ölü	3	4.1	7	9.3	1.602	0.206
İkisi de sağ	70	95.9	68	90.7		
Kardeş sayısı						
1-2 kardeş	14	19.2	17	22.7	0.340	0.844
3-4 kardeş	40	54.8	38	50.7		
5 ve daha fazla	19	26.0	20	26.7		
Aile tipi						
Çekirdek aile	48	65.8	56	74.7	1.407	0.236
Geniş aile	25	34.2	19	25.3		
Aile ekonomik durumu						
Düşük	28	38.4	15	20.0	6.047	0.014
İyi	45	61.6	60	80.0		
Anne eğitim durumu						
İlkokul	53	72.6	54	72.0	0.007	0.935
Ortaöğrenim (ortaokul-lise)	20	27.4	21	28.0		
Baba eğitim durumu						
İlkokul	35	47.9	34	45.3	0.101	0.206
Ortaöğrenim (ortaokul-lise)	38	52.1	41	54.7		

X²=Ki-kare; p<0.05; n: Kişi sayısı.

Verilerin Toplanması

Araştırma, GATA Etik Kurulu'ndan gerekli yazılı izin ve onay (13 Ekim 2015 tarihli 392 defter kayıt numaralı) alındıktan sonra Ağustos 2015–Mart 2016 tarihleri arasında uygulanmıştır. Araştırmanın uygulanabilmesi Gülhane Askeri Tıp Akademisi Ruh Sağlığı ve Hastalıkları AD. izin alınmıştır. Araştırma ölçütlerine uyan bireylere çalışma hakkında açıklayıcı bilgi verilmiş ve araştırmaya katılımın gönüllü olduğu açıklanarak kendilerinden yazılı onamları alınmıştır.

Verilerin Değerlendirilmesi

Anket verilerinin analizinde istatistik paket programlarından SPSS 15 kullanılmıştır. Madde kullanım bozukluğu olan vaka grubu ve kontrol grubu bireylerin demografik özelliklerinin tespitinde frekans ve yüzde dağılım tabloları kullanılmıştır.

Vaka ve kontrol gruplarının demografik özelliklerin karşılaştırılmasında Ki-Kare analizinden yararlanılmıştır. Kontrol

grubundaki kişiler cinsiyet, yaş, eğitim düzeyi ve sosyoekonomik özellikler bakımından vaka grubu ile benzer özellikler gösteren bireyler araştırmaya dahil edilmiştir. Uygulamaların yapıldığı kurumun özelliği nedeni ile katılımcıların tümü erkektir. Araştırmaya dâhil olma kriterlerimiz ise; 20–30 yaş aralığında olunması, okur-yazar olmak ve ölçüm araçlarındaki uzun/karmaşık cümleleri anlayabilecek yeterliğe sahip olunması, ölçekleri doldurmayı engelleyecek fiziksel bir problemin olmaması, mental retardasyon tanısının bulunmamasıdır. Yapılan normallik sınavında vaka ve kontrol grubu bireyler için ayrı ayrı olmak üzere ölçek ve alt boyut puanlarının normal dağılım göstermediği tespit edildiğinden vaka ve kontrol grupları arasında ve her grubun kendi içinde olmak üzere ölçek ve alt boyut puanlarının değişkenlerine göre karşılaştırılmasında Mann-Whitney U testi kullanılmıştır. Kişilerin öfke düzeyleri ve erken dönem uyumsuz şemaları arasındaki ilişki için korelasyon analizi yapılmıştır. Korelasyon analizi ile elde edilen r değeri ($|r| < 0.30$) ise za-

Tablo 2. Young Şema Ölçek puanlarının karşılaştırılması

Young Şema Ölçeği şema alanları ve alt boyutları	Vaka (n=73)				Kontrol (n=75)				İstatistiksel analiz*	
	Ort.±SS	Min.	Maks.	Ort.	Ort.±SS	Min.	Maks.	Ort.	z	p
Kopukluk şema alanı										
Duyusal yoksunluk	17.56±6.4	5	30	17.56	9.71±4.72	5	20	9.71	-7.03	0.000
Sosyal izolasyon/güvensizlik	24.75±8.06	8	41	24.75	14.57±7.68	7	37	14.57	-6.77	0.000
Duyuları bastırma	16.95±5.82	5	30	16.95	11.61±5.79	5	30	11.61	-5.26	0.000
Kusurluluk	18.58±7.07	6	34	18.58	9.64±4.69	6	24	9.64	-7.40	0.000
Toplam	77.84±25.08	25	129	77.84	45.53±19.49	23	95	45.53	-7.19	0.000
Zedelenmiş otonomi şema alanı										
Başarısızlık	19.66±7.52	6	36	19.66	10.61±4.98	6	24	10.61	-7.16	0.000
Karamsarlık	17.41±6.86	5	30	17.41	9.96±5.15	5	23	9.96	-6.42	0.000
İç içe geçme/bağımlılık	28.42±9.33	9	48	28.42	16.89±7.24	9	33	16.89	-6.93	0.000
Terk edilme	15.03±5.94	5	30	15.03	9.08±4.47	5	23	9.08	-6.26	0.000
Hastalık ve tehditler karşısında dayanıksızlık	17.34±6.23	5	30	17.34	10.29±4.53	5	22	10.29	-6.55	0.000
Toplam	97.86±31.68	32	168	97.86	56.84±23.79	30	116	56.84	-7.32	0.000
Yüksek standartlar şema alanı										
Onay arayıcılık	21.75±6.56	7	35	21.75	19.88±5.8	6	31	19.88	-1.88	0.000
Yüksek standartlar	11.44±3.83	3	18	11.44	9.85±3.55	3	18	9.85	-2.45	0.014
Toplam	33.19±9.39	10	49	33.19	29.73±8.05	12	48	29.73	-2.50	0.012
Zedelenmiş sınırlar şema alanı										
Ayrıcalıklılı/yetersiz özenetim	26.96±8.44	7	42	26.96	21.31±5.35	13	37	21.31	-4.59	0.000
Diğerleri yönelimlilik şema alanı										
Kendini feda	16.4±5.35	5	29	16.40	16.31±3.96	7	26	16.31	-0.27	0.785
Cezalandırıcılık	21.62±5.54	6	34	21.62	21.65±4.97	10	35	21.65	-0.36	0.718
Toplam	38.01±8.97	11	57	38.01	37.93±7.16	22	61	37.93	-0.47	0.640

*Mann-Whitney U testi; p<0.05; Ort.: Ortalama; SS: Standart sapma; Min.: Minimum; Maks.: Maksimum.

Tablo 3. Vaka ve kontrol gruplarında Young Şema Alanları ile öfke tarzları arasındaki ilişkinin karşılaştırılması-grup içi

Young Şema Ölçeği şema alanları ve alt boyutları	Vaka grubu (n=73)				Kontrol grubu (n=75)			
	Sürekli öfke	Öfke içte	Öfke dışı	Öfke kontrol	Sürekli öfke	Öfke içte	Öfke dışı	Öfke kontrol
Kopukluk								
Duygusal yoksunluk	0.46**	0.43**	0.55**	-0.44**	0.47**	0.28*	0.38**	-0.47**
Sosyal izolasyon/güvensizlik	0.58**	0.58**	0.76**	-0.62**	0.63**	0.44**	0.63**	-0.59**
Duyguları bastırma	0.61**	0.52**	0.65**	-0.53**	0.49**	0.39**	0.44**	-0.34**
Kusurluluk	0.56**	0.49**	0.60**	-0.48**	0.45**	0.39**	0.48**	-0.49**
Toplam	0.61**	0.55**	0.72**	-0.58**	0.65**	0.45**	0.60**	-0.56**
Zedelenmiş otonomi								
Başarısızlık	0.53**	0.49**	0.48**	-0.41**	0.55**	0.37**	0.55**	-0.52**
Karamsarlık	0.63**	0.59**	0.72**	-0.61**	0.49**	0.42**	0.49**	-0.49**
İç içe geçme/bağımlılık	0.60**	0.41**	0.62**	-0.55**	0.47**	0.45**	0.41**	-0.49**
Terk edilme	0.49**	0.36**	0.49**	-0.42**	0.37**	0.37**	0.32**	-0.52**
Hastalık ve tehditler karşısında dayanıksızlık	0.60**	0.52**	0.68**	-0.53**	0.43**	0.32**	0.48**	-0.42**
Toplam	0.65**	0.53**	0.68**	-0.58**	0.50**	0.45**	0.48**	-0.51**
Yüksek standartlar								
Onay arayıcılık	0.42**	0.32**	0.36**	-0.26*	-0.19	0.22	-0.32**	0.23*
Yüksek standartlar	0.48**	0.45**	0.44**	-0.26*	0.08	0.26*	0.09	0.07
Toplam	0.50**	0.40**	0.43**	-0.29*	-0.12	0.29**	-0.22	0.20
Zedelenmiş sınırlar								
Ayrıcalıklılık/yetersiz özdenetim	0.61**	0.60**	0.67**	-0.50**	0.32**	0.35**	0.32**	-0.33**
Toplam	0.61**	0.60**	0.67**	-0.50*	0.32**	0.35**	0.32**	-0.33**
Diğerleri yönelimlilik								
Kendini feda	0.22	0.46**	0.33	-0.07**	-0.02	0.33*	0.03	0.00
Cezalandırıcılık	0.38**	0.33**	0.4**	-0.20**	0.09	0.14	0.01	0.02
Toplam	0.34**	0.49**	0.43**	-0.15**	0.02	0.28*	-0.03	0.00

Korelasyon analizi; *p<0.05; **p<0.01.

yıf düzeyde ilişki, (0.30<|r|<0.70) ise orta düzeyde ilişki ve (|r|<0.70) ise yüksek düzeyde ilişki olarak yorumlanmaktadır. Analizlerde güven aralığı %95 (anlamlılık düzeyi p<0.05) olarak belirlenmiştir. Araştırma doğrultusunda bağımlı değişken öfke düzeyi ve erken dönem uyumsuz şemalar; bağımlı değişkenimiz ise madde kullanım bozukluğudur.

Bulgular

Tablo 1'de çalışmaya katılan kişilerin demografik özellikleri verilmiş olup aile ekonomik durumu algılarına göre; vaka grubundaki kişilerin aile ekonomik düzeyi düşük olanların oranı (%38.4), kontrol grubuna göre (%20) istatistiksel olarak anlamlı düzeyde daha fazladır (p<0.05).

Tablo 2'de YŞÖ puanlarının karşılaştırılması verilmiş olup vaka grubunun Kopukluk, Zedelenmiş Otonomi, Yüksek Standart-

lar, Zedelenmiş Sınırlar şema alanları ve alt boyutlarına ait puanları, kontrol grubundaki kişilerin puanlarından anlamlı düzeyde daha yüksek olduğu bulunmuştur (p<0.05).

Tablo 3'te vaka ve kontrol gruplarının kendi içinde Young şema alanları ile öfke tarzları arasındaki ilişkinin karşılaştırılması verilmiş olup vaka grubunda kontrol grubuna göre erken dönem uyumsuz şemalar (Duygusal Yoksunluk, Onay Arayıcılık, Yüksek Standartlar, Kendini Feda, Cezalandırıcılık) ile öfke puanları arasında pozitif ilişki ve öfke kontrol puanı ile ise negatif yönde bir ilişki bulunmuştur.

Tartışma

Literatür incelendiğinde madde kullanım bozukluğu, öfke ve erken dönem uyumsuz şemaların incelendiği başka bir çalışmaya rastlanmamıştır. Araştırmamızda madde kullanım bo-

zukluğu ile sağlıklı kişiler arasında erken dönem uyumsuz şemaları ve öfke düzeyleri arasındaki ilişki incelenmiştir.

Çalışmamız vaka grubundaki kişilerin şema alanları ve alt boyutlarına ait sonuçlar (Bkz. Tablo 2) Young'ın^[13] 5 şema alanı ile açıklandığında, çocukluk döneminde ebeveyn ilişkilerinin katı, duygusal olarak mesafeli ve tutarsız olması ile ilişkili olabileceği düşünülmektedir. Petrocelli ve ark.^[20] (2001) depresyonda olan kişilerde kognitif şemalar ile ilgili yapmış oldukları çalışmada duygusal yoksunluk, iç içe geçme/bağımlılık, yetersiz öz denetim ve başarısızlık şema alt boyutları; Bakhshi ve ark.^[21] (2013) yapmış oldukları çalışmada ise madde bağımlılığı olan kişilerde erken dönem uyumsuz şemalardan terk edilme, zedelenmiş sınırlar, zedelenmiş otonomi şema alanları kontrol grubuna göre anlamlı düzeyde yüksek olduğu bulunmuştur. Brotchie ve ark.^[22] (2004) yaptıkları çalışmada alkol ve opiyat bağımlısı olan kişilerin kontrol gruba göre şema alanları ve alt boyutlarına ("başarısızlık", "kendini feda", "yüksek standart", "ayrıcılık/yetersiz özdenetim") ait puanlarının sağlıklı kontrol grubundan istatistiksel olarak fark oluşturacak şekilde daha yüksek olduğu Jalali ve ark.^[23] (2011) yapmış oldukları çalışmada ise opiyat bağımlısı olan kişilerde Sosyal izolasyon/Güvensizlik, Kusurluluk, İç içe Geçme/Bağımlılık, Başarısızlık alt boyut puanlarının kontrol grubuna göre anlamlı düzeyde fark oluşturduğu bulunmuştur.

Çocuklukta kötüye kullanım ve ihmal yaşantılarının, öfke düzeyinde yüksekliğe, öfke kontrol özelliklerinde düşük düzey ile ilişkili olduğu bildirmekte olup çocuklukta travmatik yaşantıları olan bağımlılarda, öfkenin yüksek, öfke kontrolünün az olduğu ve çocuklukta yaşanan travmalar ile saldırganlık ve dürtüsellik arasında ilişkili olduğunu bulmuştur.^[24] Eroğul'un^[25] (2010) yaptığı çalışmada ise çocukluk çağı travmatik yaşantıları olan kişilerin sürekli öfke, öfke içe, öfke dışı puanları yaşamayan kişilere göre anlamlı şekilde daha yüksek; öfke kontrol puanları ise daha düşük bulunmuştur. Çalışmamızda vaka grubunda erken dönem uyumsuz şemalardan olan Duygusal Yoksunluk şeması ile öfke içe puanı arasında pozitif ilişki olması; duygusal ilişki gereksinimlerin yeterince karşılanmaması ile kişilerin içe yönelik öfkelerinin bastırılma durumlarının ilişkili olabileceği düşünülebilir. Çalışmamız ile benzer Waller ve ark.nın^[26] (2002) erken dönem uyumsuz şemaları ve öfke ilişkisini incelediği çalışmasında Duygusal Yoksunluk şema alanı ile öfke içe puanları arasında zayıf bir ilişki bulunmuştur. Çalışmamızda vaka grubunda onay arayıcılık şeması ile sürekli öfke, öfke içe ve öfke dışı puanları arasında pozitif ilişki ve öfke kontrol puanı ile ise negatif yönde bir ilişkinin olması; onay arayıcılık uyumsuz şemaları olan kişilerin öfke düzeyinde, öfkenin kolayca ifade edilmesinde, öfkenin bastırılmasında ve öfkenin kontrol edilmesinde sıkıntının arttığını gösterebilir.

Araştırmamızda vaka grubunda Yüksek Standartlar alt boyutta uyumsuz şemaları olan kişilerin sürekli öfke (öfke düzeyinde), öfke dışı (öfkenin kolayca ifade edilmesinde), öfke içe (öfkenin bastırılmasında) ve öfke kontrol edilmesinde sıkıntılar olabileceğini düşündürebilir. Özcan ve Şendağ^[27] (2016) çalışmaları

rında Yüksek Standartlar (Onay Arayıcılık, Yüksek Standartlar), şemalarının sürekli öfke, öfke içe, öfke dışı ve öfke kontrol puanları ile anlamlı bir ilişki saptamışlardır. Wood^[28] (2005) erken dönem şemalar ve öfke ilişkisini incelediği çalışmasında Yüksek Standartlar şema alanında anlamlı olmayıp; diğer tüm erken dönem uyumsuz şemalar ile (Kopukluk, Zedelenmiş Otonomi, Zedelenmiş Sınırlar, Diğerleri Yönelimlilik) öfke ifadelerinde anlamlı ilişki bulunmuştur. Kendini Feda şema alanına sahip kişiler kendi özsaygılarını ve ihtiyaç duyduğu kişiler ile ilişkilerinde devamlılık sağlamak için diğerleriyle olan etkileşimlerinde kendi gereksinimlerinden çok diğerlerinin tepkilerine odaklandıklarından^[13] araştırmamızda vaka grubunda Kendini Feda şeması ile öfke içe puanları arasında pozitif ilişkinin ve öfke kontrol puanı ile ise negatif yönde bir ilişkinin olması; madde bağımlısı grupta Kendini Feda şema alt boyutu olan kişilerin, öfkelerini içe bastırdıkları ve öfkelerini kontrol etmelerinde zayıf olduklarını düşündürmektedir. Vaka grubunda Cezalandırıcılık şeması ile sürekli öfke, öfke içe ve öfke dışı puanları arasında pozitif ilişki ve öfke kontrol puanı ile ise negatif yönde bir ilişkinin olması; bağımlı gruptaki Cezalandırıcılık şema alanı puanı yüksek olan kişilerin öfke düzeyinde, öfkenin kolayca ifade edilmesinde, öfkenin bastırılmasında ve öfkenin kontrol edilmesinde sıkıntılar oluşabileceği düşünülmektedir. Yapılan benzer çalışmalarda Diğerleri Yönelimlilik (Kendini Feda, Cezalandırıcılık) şema alanının öfke ifadeleri ile (sürekli öfke, öfke içe, öfke dışı ve öfke kontrol) anlamlı bir ilişki bulunmuştur.^[27,28] Yapılan çalışmalarda madde kötüye kullanım davranışına sahip bireylerin herhangi bir tanıya sahip olmayan bireylere göre erken dönem uyumsuz şemaların çoğunluğundan yüksek puan aldıkları başka çalışmalarda da görülmüştür.^[22,29]

Araştırmanın Sınırlılıkları

Çalışmamızda kullanılan ölçekler kendini değerlendirme ölçeği olduğu için hastaların subjektif bildirimlerine dayanmaktadır. Çalışmamızda madde bağımlılığı olan kişilerde kişilik bozuklukları tanısı bakılmamış olup çalışmamız ile ilgili toplumsal temsil değeri olan verilere ulaşmak için madde bağımlılığı, öfke ve erken dönem uyumsuz şemaları inceleyen ve kişilik bozukluklarının madde kullanımı ile ilişkisine yönelik çalışmalar yapılabileceği önerilmektedir.

Sonuç ve öneriler

Çalışmamızın sonucunda madde kullanımı olan kişilerin öfke düzeylerinde ve erken dönem uyumsuz şema alanlarında kontrol grubuna göre fazla olduğu bulunmuştur. Madde kullanımı olan kişilerin erken dönem uyumsuz şemaları belirlenerek şema modeli çerçevesinde uzman kişilere danışılabileceği, öfke ve yönetimi eğitimlerinin verilebileceği önerilmektedir.

Çıkar çatışması: Bildirilmemiştir.

Hakem değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Yazarlık katkıları: Konsept – B.D.S., C.T.Ö.; Dizayn – B.D.S., C.T.Ö.; Denetim – B.D.S., C.T.Ö.; Finansman – B.D.S., C.T.Ö.; Materyal – B.D.S., C.T.Ö.; Veri toplama veya işleme – B.D.S.; Analiz ve yorumlama – B.D.S., C.T.Ö.; Literatür arama – B.D.S., C.T.Ö.; Yazan – B.D.S., C.T.Ö.; Kritik revizyon – B.D.S., C.T.Ö.

Kaynaklar

- Beyazyürek M, Şatır T. Madde Kullanım Bozuklukları. *Psikiyatri Dünyası* 2000;4:50–6.
- Botvin GJ, Baker E, Dusenbury L, Botvin EM, Diaz T. Long-term follow-up results of a randomized drug abuse prevention trial in a white middle-class population. *JAMA* 1995;273:1106–12.
- World Health Organization Technical Report Series. World Health Organization Expert Committee On Drug Dependence. Thirty-Third Report. Retrieved May 21, 2016, from http://www.who.int/substance_abuse/right_committee/en.
- Ögel K. Bağımlılık Yapan Maddeler. Available at: <http://www.ogelk.net/>. Accessed June 23, 2019.
- Ögel K. Etiyoloji. Available at: <http://www.ogelk.net/Dosyadepo/etyoloji.pdf>. Accessed June 23, 2019.
- Gökler R, Koçak R. Uyuşturucu ve Madde Bağımlılığı. *Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi* 2008;1:89–104.
- Özdemir S. Uçucu Madde Kullanımı ve Şiddet. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Adli Tıp Enstitüsü, 2001.
- Balıbey H. Bağımlılığı Olan Hastaya Yaklaşım. Sekizinci Türk Silahlı Kuvvetleri Ulusal Hemşirelik Kongresi. Mayıs 12, 2016.
- Ögel K, Liman O. Gençlerde Madde Kullanım Yaygınlığı Ve Özelliklerinin Değerlendirilmesi 2001 Araştırma Sonuçları. İstanbul: Yeniden Sağlık ve Eğitim Derneği; 2003.
- Cömert T, Ögel K. Madde Kullanan Ergenlerin Bağlanma Stilleri. *The Turkish Journal on Addictions* 2014;1:9–40.
- Young J. *Cognitive Therapy for Personality Disorders: A Schema –Focused Approach*. Florida: Sarasota. Professional Resource Press; 1990.
- Gör N, Yiğit İ, Kömürçü B, Ertürk İŞ. Geçmişin Mirası ve Geleceğin Haritası: Erken Dönem Uyumsuz Şemalar. *Nesne Psikoloji Dergisi* 2017;5:197–218.
- Young J, Klosko J, Weishaar E. *Şema Terapi*. Soylu T, Çeviri Editörü. İstanbul: Litera Yayıncılık; 2003.
- Sağlık Bakanlığı Madde Bağımlılığı Tanı ve Tedavi Kılavuzu El Kitabı, 2012. Available at: <https://sbu.saglik.gov.tr/Ekutuphane/Yayin/461>. Accessed June 23, 2019.
- Cautin RL, Overholser JC, Goetz P. Assessment of mode of anger expression in adolescent psychiatric inpatients. *Adolescence* 2001;36:163–70.
- Defenbacher J, Deborah A, Robert S. Cognitive-Relaxation and Social Skills Interventions in the Treatment of General Anger. *Journal of Counseling Psychology* 1987;34:171–6.
- Shorey RC, Stuart GL, Anderson S. Differences in early maladaptive schemas between a sample of young adult female substance abusers and a non-clinical comparison group. *Clin Psychol Psychother* 2014;21:21–8.
- Çakır Z. Antisozyal Kişilik Bozukluğunda Erken Dönem Uyuşmaz Şemalar, Algılanan Ebeveynlik Stilleri ve Şema Sürdürücü Başa Çıkma Davranışları Arasındaki İlişkiler: Şema Terapi Modeli Çerçevesinde Bir İnceleme. Ankara Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü; 2007.
- Özer A. Sürekli Öfke ve Öfke İfadesi Tarz Ölçekleri Ön Çalışması. *Türk Psikoloji Dergisi* 1994;31:26–35.
- Petrocelli J, Glaser B, Calhoun G, Campbell L. Cognitive Schemas as Mediating Variables of the Relationship Between The Self-Defeating Personality and Depression. *Journal of Psychopathology and Behavioral Assessment* 2001;23:183–91.
- Bakhshi B, Nikmanesh Z. Role of Early Maladaptive Schema Addiction Potential in Youth. *International Journal of High Risk Behaviors and Addiction* 2013;2:72–6.
- Brotchie J, Meyer C, Copello A, Kidney R, Waller G. Cognitive Representations in Alcohol and Opiate Abuse: The Role of Core Beliefs. *British Journal of Clinical Psychology* 2004;43:337–42.
- Jalali M, Zargar M, Salavati M, Kakavand A. Comparison of Early Maladaptive Schemas and Parenting Origins in Patients with Opioid Abuse and Non-abusers. *Iranian Journal of Psychiatry* 2011;6:54–60.
- Çınar Ö. Erkek Alkol/Madde Bağımlılarında, Çocukluk Çağı Travmasının Öfke, Agresyon ve Dürtüsellikle İlişkisi. İstanbul Bakırköy Prof. Dr. Mazhar Osman Ruh Sağlığı ve Sinir Hastalıkları Eğitim ve Araştırma Hastanesi; 2010.
- Eroğul A, Türk B. Ergenlerde Çocukluk Örselenme Yaşantıları ve Öfke İfade Tarzları ile Benlik Saygısı ve Yaşam Doyumu Arasındaki İlişkilerin İncelenmesi. *International Journal of Human Science* 2010;10:1421–39.
- Waller G, Babbs M, Milligan R, Meyer C, et al. Anger and Core Beliefs in The Eating Disorders. *International Journal of Eating Disorders* 2003;34:118–24.
- Özcan A, Şendağ M. The Mediating Role of Early Maladaptive Schemas in The Relationship Between Attachment and Trait Anger and Anger Expression. *International Journal of Psychological and Behavioral Sciences* 2016;6:533.
- Wood S. The Relationship of Negative Self schemas and Personality with The Experience and Expression of Anger. Oklahoma: Oklahoma State University; 2005.
- Roper, L, Dickson, J, McGuire J. Maladaptive Cognitive Schemas in Alcohol Dependence: Changes Associated With a Brief Residential Abstinence Program. *Cognitive Therapy and Research* 2010;34:207–15.